

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	37
----------------	----

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η πολιτική συνέλευση στην ιστορική διάστασή της

Κεφάλαιο Πρώτο: Πολιτική συνέλευση και δημοκρατία	77
Κεφάλαιο Δεύτερο: Οι πολιτικές συνελεύσεις της ελληνικής και της ρωμαϊκής αρχαιότητας.....	115
Κεφάλαιο Τρίτο: Οι πολιτικές συνελεύσεις της Μεσαιωνικής Ευρώπης	163

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Το κοινοβούλιο – Η σύγχρονη πολιτική συνέλευση

Μέρος Πρώτο: Κοινοβουλευτικό δίκαιο και κοινοβουλευτισμός

Εισαγωγικές επισημάνσεις.....	213
Κεφάλαιο Πρώτο: Θεμελιώδη ζητήματα.....	215
Κεφάλαιο Δεύτερο: Η δομή του κοινοβουλίου ως φορέα συντεταγμένης εξουσίας.....	251
Κεφάλαιο Τρίτο: Θεμελιώδη χαρακτηριστικά του κοινοβουλευτικού δικαίου	285

Μέρος Δεύτερο: Το ελληνικό Κοινοβουλευτικό Δίκαιο

Κεφάλαιο Πρώτο: Ιστορικά στοιχεία και πηγές του ελληνικού κοινοβουλευτικού δικαίου.....	321
Κεφάλαιο Δεύτερο: Η αρχή της αυτονομίας της Βουλής και σχετικά ζητήματα	343
Κεφάλαιο Τρίτο: Τα εσωτερικά ζητήματα (interna corporis acta) ως η κατ'εξοχήν έκφανση της αυτονομίας των νομοθετικών σωμάτων	377
Κεφάλαιο Τέταρτο: Η Βουλευτική Περίοδος	427
Κεφάλαιο Πέμπτο: Ζητήματα σχετικά με το νομικό καθεστώς των Βουλευτών	455
Κεφάλαιο Έκτο : Τα επιφορτισμένα με τη διεύθυνση του έργου της Βουλής	

των Ελλήνων πολιτικά όργανα στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης συμπολιτευόμενων και αντιπολιτευόμενων δυνάμεων.....	489
Κεφάλαιο Έβδομο: Οι πολιτικοί σχηματισμοί (ή όργανα) των νομοθετικών σωμάτων ως έκφανση της αντιπροσωπευτικής αρχής	583
Κεφάλαιο Όγδοο: Η νομοθετική λειτουργία.....	681
Κεφάλαιο Ένατο: Η συμμετοχή των εθνικών κοινοβουλίων εν γένει και της Βουλής των Ελλήνων, ειδικότερα, στη νομοπαραγωγική διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης	749
Κεφάλαιο Δέκατο: Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος	759
Κεφάλαιο Ενδέκατο: Οι συνεδριάσεις της Βουλής	827
Κεφάλαιο Δωδέκατο: Οι συζητήσεις στους διακομματικούς σχηματισμούς της Βουλής	839
Κεφάλαιο Δέκατο Τρίτο: Απαρτία, παρουσία στις ψηφοφορίες, τρόποι ψηφοφορίας, ισοψηφία	843
Κεφάλαιο Δέκατο Τέταρτο: Η διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος. Ρυθμίσεις και πρακτική.....	863
Κεφάλαιο Δέκατο Πέμπτο: Η κατά το Σύνταγμα, τον Κανονισμό της Βουλής και τον νόμο διαδικασία άσκησης δίωξης εναντίον όσων διατελούν ή διατέλεσαν μέλη της Κυβέρνησης ή υφυπουργοί για αδικήματα που τέλεσαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.....	903
Κεφάλαιο Δέκατο Έκτο: Οι υπηρεσίες και το προσωπικό της Βουλής	929
Κεφάλαιο Δέκατο Έβδομο: Οι αρχαίες πολιτικές συνελεύσεις έναντι των σύγχρονων νομοθετικών σωμάτων	941
Επίμετρο: Το κοινοβούλιο ως ο κατ' εξοχήν εκπρόσωπος της λαϊκής κυριαρχίας σε πλαίσιο διττής περιστολής της εθνικής κυριαρχίας εκ της συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση και λόγω της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας	947

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A. Διευκρινίσεις γλωσσικής και τεχνικής υφής	37
1. Ως προς το κυρίως κείμενο, τις υποσημειώσεις και τα παραπεμπόμενα έργα	37
2. Ως προς τη χρήση των γλωσσικών τύπων	38
3. Ως προς την παράθεση του πρωτότυπου κειμένου στο οποίο γίνεται παραπομπή, και τη μετάφρασή του από άλλες γλώσσες ή την απόδοσή του από την αρχαία στη νέα ελληνική	41
B. Το πλαίσιο εκπόνησης του παρόντος	41
Γ. Η Ιδιαιτερότητα του κοινοβουλευτικού δικαίου	45
Δ. Το κοινοβουλευτικό δίκαιο, ποιους, κατ' αρχήν, ενδιαφέρει και ποια η παράστασή του στη διεθνή και την ελληνική βιβλιογραφία	48
Ε. Η ιστορική βιβλιογραφία του κοινοβουλευτικού δικαίου διεθνώς	51
ΣΤ. Το περιεχόμενο των εγχειριδίων κοινοβουλευτικού δικαίου στη διεθνή βιβλιογραφία	56
Ζ. Το περιεχόμενο του παρόντος ως μεθοδολογική επιλογή.....	57
Η. Ο διάλογος ως προς τη χρησιμότητα της αναδρομής στις πολιτικές συνελεύσεις της αρχαιότητας στο πλαίσιο της πραγμάτευσης του θεσμού του κοινοβουλίου	61
Θ. Η πολιτική συνέλευση ως κοινό χαρακτηριστικό της αρχαίας και της σύγχρονης δημοκρατίας	74

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η πολιτική συνέλευση στην ιστορική διάστασή της

Κεφάλαιο Πρώτο: Πολιτική συνέλευση και δημοκρατία

A. Η πολιτική συνέλευση από τη σκοπιά της πολιτικής ανθρωπολογίας	77
B. Η επινόηση της «πρωτόγονης Δημοκρατίας».....	81
Γ. Η αντίληψη περί «παγκόσμιων ριζών» της Δημοκρατίας.....	90
Δ. Χρόνος και τόπος διάπλασης του αντιπροσωπευτικού πολιτεύματος και, εν συνεχεία, του πολιτεύματος της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας	108

Ε. Διευκρινίσεις επί του τίτλου του παρόντος κατ' αναφοράν προς το περιεχόμενό του	111
--	-----

Κεφάλαιο Δεύτερο: Οι πολιτικές συνελεύσεις της ελληνικής και της ρωμαϊκής αρχαιότητας

Α. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	115
Β. Αρχαίες και σύγχρονες πολιτικές συνελεύσεις.....	118
Γ. Αρχαιοελληνική ορολογία	119
Δ. Η Εκκλησία του Δήμου	125
Ε. Η Βουλή.....	139
ΣΤ. Νόμοι, ψηφίσματα και νομοθέτες	144
Ζ. Το ζήτημα της ύπαρξης ή μη πολιτικών κομμάτων στις αρχαίες ελληνικές πολιτικές συνελεύσεις.....	146
Η. Οι πολιτικές συνελεύσεις στη Ρώμη κατά την περίοδο της Δημοκρατίας	152
1. Η πρακτική της συζήτησης πριν από την ψηφοφορία για τη λήψη απόφασης	156
2. Η ρωμαϊκή Σύγκλητος κατά την περίοδο της Δημοκρατίας	157
Θ. Το ζήτημα της ύπαρξης ή μη πολιτικών κομμάτων στην αρχαία Ρώμη.....	161

Κεφάλαιο Τρίτο: Οι πολιτικές συνελεύσεις της Μεσαιωνικής Ευρώπης

Α. Εισαγωγικές επισημάνσεις.....	163
Β. Διευκρινίσεις επί της ορολογίας κατ' αναφοράν προς τους θεσμούς.....	164
1. Ο όρος parliament.....	164
2. Ο όρος parlement.....	167
Γ. Η προϊστορία του θεσμού του κοινοβουλίου (τα «προκοινοβούλια»).....	172
Δ. Η εμφάνιση των πρώτων κοινοβουλίων.....	175
1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	175
2. Οι συνιστώσες της μετάβασης από τα προκοινοβούλια στα κοινοβούλια.....	177
3. Πολιτικές συνελεύσεις στη μεσαιωνική Ιβηρική χερσόνησο	178
4. Πολιτικές συνελεύσεις στη μεσαιωνική Γαλλία.....	179
5. Πολιτικές συνελεύσεις στη μεσαιωνική Γερμανία	181
6. Πολιτικές συνελεύσεις στις μεσαιωνικές Κάτω Χώρες.....	182
7. Πολιτικές συνελεύσεις στη μεσαιωνική Ιταλία	183
8. Πολιτικές συνελεύσεις στη Σουηδία: ο σουηδικός κοινοβουλευτι-	

σμός από την ίδρυση του κοινοβουλίου κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους έως τον 18ο αιώνα	184
9. Πολιτικές συνελεύσεις στην Ουγγαρία	186
10. Πολιτικές συνελεύσεις στην Πολωνία.....	186
Ε. Οι λόγοι για τους οποίους οι πολιτικές συνελεύσεις υπό τη μορφή κοινοβουλίων άλλων πλην της Αγγλίας ευρωπαϊκών χωρών δεν εξελίχθηκαν με ανάλογο τρόπο	188
ΣΤ. Η διαμόρφωση και εξέλιξη του αγγλικού κοινοβουλίου από τον 13ο αιώνα ως σημείο αναφοράς για τη διαμόρφωση του πρώιμου κοινοβουλευτισμού	191
1. Σταθμοί στη διαμόρφωση και εξέλιξη του αγγλικού κοινοβουλίου	194
2. Κύρια χαρακτηριστικά της πρόσκλησης προς σύγκληση των πολιτικών συνελεύσεων στη μεσαιωνική Αγγλία.....	197
Ζ. Η επίδραση των μεσαιωνικών πολιτικών συνελεύσεων στη διαμόρφωση των συνθηκών γένεσης του εθνικού κράτους	200
Η. Η επίδραση του ρωμαϊκού δικαίου και του κανονικού δικαίου επί των πολιτικών συνελεύσεων του Μεσαίωνα και τη λήψη αποφάσεων από αυτές, και η γένεση της έννοιας της αντιπροσώπευσης	201
Θ. Τα κοινοβούλια στο μεταίχμιο της εξόδου από τον Μεσαίωνα.....	203
Ι. Το ζήτημα της ύπαρξης ή μη πολιτικών σχηματισμών στις χώρες του ευρωπαϊκού Μεσαίωνα ως παραγόντων πολιτικού ανταγωνισμού αντανακλώμενου στη σύνθεση των πολιτικών συνελεύσεων.....	205
ΙΑ. Η περίπτωση του Βυζαντίου.....	207
ΙΒ. Το ζήτημα της συμβολής των συμβουλίων περί τον ηγεμόνα στον πολιτικό εκσυγχρονισμό χωρών της Ασίας	210

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Το κοινοβούλιο – Η σύγχρονη πολιτική συνέλευση

Μέρος Πρώτο: Κοινοβουλευτικό δίκαιο και κοινοβουλευτισμός

Εισαγωγικές επισημάνσεις.....	213
-------------------------------	-----

Κεφάλαιο Πρώτο: Θεμελιώδη ζητήματα

A. Αυτοτέλεια του κοινοβουλευτικού δικαίου ως κλάδου του δικαίου και αυτονομία του κοινοβουλίου.....	215
B. Ιστορικές καταβολές και εξέλιξη της αυτονομίας του αγγλικού Κοινοβουλίου	219
Γ. Η αυτονομία του κοινοβουλίου στα γραπτά Συντάγματα.....	226

Δ. Η νομική φύση των Κανονισμών των νομοθετικών σωμάτων	228
Ε. Έννομη τάξη και συνταγματικές ρυθμίσεις της αυτονομίας των νομοθετικών σωμάτων, όπως εκφράζεται διά των Κανονισμών τους	234
ΣΤ. Το συνταγματικό περιεχόμενο της αυτονομίας των νομοθετικών σωμάτων υπό συγκριτική έποψη	236
Ζ. Οι συνιστώσες της κοινοβουλευτικής αυτονομίας	238
1. Η διοικητική αυτονομία των νομοθετικών σωμάτων	240
I. Η διαχείριση των οικονομικών υποθέσεων των νομοθετικών σωμάτων	240
II. Το νομικό καθεστώς των χώρων άσκησης των καθηκόντων των μελών των νομοθετικών σωμάτων και οι ασκούμενες εντός αυτών δραστηριότητες	241
III. Το νομικό καθεστώς του προσωπικού των νομοθετικών σωμάτων	242
2. Η προστασία του απαραβίαστου των χώρων των νομοθετικών σωμάτων και η διατήρηση της ευταξίας στο εσωτερικό τους ως εκφάνσεις της αυτονομίας τους	243
3. Οι βουλευτικές ασυλίες και τα δικαιώματα εν γένει των Βουλευτών και των Γερουσιαστών ως εγγύηση της αυτονομίας των νομοθετικών σωμάτων	244
4. Αυτονομία του κοινοβουλίου και δικαστικός έλεγχος της ουσιαστικής συνταγματικότητας των Κανονισμών των νομοθετικών σωμάτων υπό το πρίσμα του συγκριτικού κοινοβουλευτικού δικαίου	245

Κεφάλαιο Δεύτερο: Η δομή του κοινοβουλίου ως φορέα συντεταγμένης εξουσίας

A. Μονοκαμερισμός και δικαμερισμός	251
1. Από τις συνάξεις περί τον ηγεμόνα στα κοινοβούλια	251
B. Μονοκαμερικά και δικαμερικά κοινοβούλια στη σύγχρονη εποχή	253
Γ. Όψεις του δικαμερισμού στα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης	262
Δ. Ο δικαμερισμός στα ελληνικά Συντάγματα: Βουλή και Γερουσία	266
Ε. Η ελληνική κοινοβουλευτική ορολογία, παλαιότερη και σύγχρονη	271
ΣΤ. Παρατηρήσεις επί της συγκρότησης του οργάνου ή των οργάνων που αντιπροσωπεύουν τον λαό στο πολίτευμα κατ' αναφοράν προς ζητήματα απόδοσης ξενικών όρων στην ελληνική	273

Κεφάλαιο Τρίτο: Θεμελιώδη χαρακτηριστικά του κοινοβουλευτικού δικαίου

A. Ορισμός του κοινοβουλευτικού δικαίου και ορολογικές διευκρινίσεις	285
B. Το αντικείμενο του κοινοβουλευτικού δικαίου.....	288
Γ. Εισαγωγικές παρατηρήσεις επί των πηγών του κοινοβουλευτικού δικαίου υπό την έποψη του συγκριτικού δικαίου	289
Δ. Οι γραπτές πηγές	291
1. Οι συνταγματικοί χάρτες	291
2. Οι Κανονισμοί των νομοθετικών σωμάτων	291
3. Οι ειδικοί εσωτερικοί κανονισμοί των νομοθετικών σωμάτων	292
4. Οι Κώδικες κοινοβουλευτικής δεοντολογίας. Επέκταση των πειθαρχικών μέτρων επί των μελών των νομοθετικών σωμάτων με τη θέσπιση Κώδικα Δεοντολογίας. Ιστορική και συγκριτική διάσταση.....	292
I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	293
II. Τι καταλείπεται αρρύθμιστο από τους Κανονισμούς των νομοθετικών σωμάτων, το οποίο ρυθμίζεται από τους κώδικες κοινοβουλευτικής δεοντολογίας.....	297
III. Ο υπηρετούμενος από τους κώδικες κοινοβουλευτικής δεοντολογίας σκοπός.....	298
IV. Οι διακηρυσσόμενες αρχές.....	298
V. Ο τρόπος πληροφόρησης των νομοθετικών σωμάτων ως προς τη συμπεριφορά μελών τους η οποία αντίκειται στον κώδικα δεοντολογίας, και η δήλωση οικονομικών συμφερόντων των μελών των νομοθετικών σωμάτων τα οποία συγκρούονται προς το δημόσιο συμφέρον	302
VI. Οι επιφορτισμένοι με τον έλεγχο της τήρησης των κωδίκων κοινοβουλευτικής δεοντολογίας και την επιβολή σχετικών μέτρων.....	302
α. Επισημάνσεις ως προς το πεδίο εφαρμογής των κανόνων κοινοβουλευτικής δεοντολογίας	303
β. Επισημάνσεις ως προς τη φύση των κανόνων κοινοβουλευτικής δεοντολογίας.....	304
VII. Τα προβλεπόμενα μέτρα.....	305
VIII. Η θέση ζητήματος κοινοβουλευτικής δεοντολογίας και η αντιμετώπισή του.....	306
IX. Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	306
5. Ο νόμος	307
6. Οι άγραφες πηγές	308
I. Το κοινοβουλευτικό έθιμο	308

II. Η κοινοβουλευτική πρακτική.....	309
III. Οι κοινοβουλευτικές συνθήκες	313
IV. Η νομολογία.....	314
E. Παραδείγματα εκ του συγκριτικού δικαίου ως προς τις άγραφες πηγές κοινοβουλευτικού δικαίου.....	314
1. Γαλλία.....	314
2. Ιταλία	316
3. Ισπανία.....	317

Μέρος Δεύτερο: Το ελληνικό Κοινοβουλευτικό Δίκαιο

Κεφάλαιο Πρώτο: Ιστορικά στοιχεία και πηγές του ελληνικού κοινοβουλευτικού δικαίου

A. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	321
B. Τα ελληνικά επαναστατικά Συντάγματα: διαμόρφωση και σχέσεις εκτε- λεστικής και νομοθετικής εξουσίας	322
Γ. Επισημάνσεις συγκριτικού δικαίου	326
Δ. Ιστορικές πηγές του ελληνικού κοινοβουλευτικού δικαίου	327
1. Κανονισμοί Εθνικών Συνελεύσεων	328
2. Κανονισμοί νομοθετικών σωμάτων	328
I. Κανονισμοί της Βουλής	328
II. Κανονισμοί της Γερουσίας	328
3. Ειδικοί Κανονισμοί Συντακτικής και Νομοθετικής Εργασίας	328
I. Ειδικοί Κανονισμοί Συντακτικής Εργασίας	328
II. Ειδικοί Κανονισμοί Νομοθετικής Εργασίας	329
E. Οι πηγές του κοινοβουλευτικού δικαίου στην ελληνική έννομη τάξη υπό το Σύνταγμα του 1975.....	329
1. Οι κανόνες του Συντάγματος.....	329
2. Ο Κανονισμός της Βουλής	329
3. Διατάξεις νόμων	330
4. Ο Κώδικας Δεοντολογίας των Μελών του Ελληνικού Κοινοβουλίου	330
5. Η κοινοβουλευτική πρακτική	330
I. Η κοινοβουλευτική πρακτική όσον αφορά τη θέση σε νομοσχέ- διο ή σε πρόταση νόμου διατάξεων, προσθηκών και τροπολογιών άσχετων με το κύριο αντικείμενό τους, η οποία δεν συνάδει προς συνταγματικές ρυθμίσεις και τις διατάξεις του Κανονισμού της Βουλής που τις εξειδικεύουν και, κατά συνέπεια, δεν μπορεί να αποτελέσει πηγή του κοινοβουλευτικού δικαίου.....	330

α. Επιστημάνσεις συγκριτικού δικαίου	333
II. Η κοινοβουλευτική πρακτική επί της εφαρμογής των παραγράφων 3 και 5 του άρθρου 74 του Συντάγματος όσον αφορά τον χρόνο κατάθεσης τροπολογιών και προσθηκών	335
III. Περίπτωση εφαρμογής διατάξεων της κοινής νομοθεσίας που άγουν στη δημιουργία κοινοβουλευτικής πρακτικής επί θεμάτων ως προς τα οποία απουσιάζει ρητή ρύθμιση του Κανονισμού της Βουλής	336
IV. Η περίπτωση της τέλεσης ιερουργίας από τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος και μέλη της Ιεράς Συγκλήτου κατά την έναρξη της κοινοβουλευτικής περιόδου, η οποία δεν προβλέπεται σε διάταξη του Κανονισμού της Βουλής.....	341
6. Η νομολογία	341
7. Οι γνώμες του Επιστημονικού Συμβουλίου της Βουλής επί ερωτημάτων του Προέδρου της Βουλής	342

Κεφάλαιο Δεύτερο: Η αρχή της αυτονομίας της Βουλής και σχετικά ζητήματα

A. Η αρμοδιότητα της Βουλής να θεσπίζει τον Κανονισμό της στην ελληνική συνταγματική ιστορία και οι θέσεις εκπροσώπων της θεωρίας	343
B. Μόνη η Βουλή διά του Κανονισμού της ή και ο νόμος έχει κατά το Σύνταγμα αρμοδιότητα να ρυθμίζει τα του έργου της;.....	349
Γ. Η αυτονομία της Βουλής κατά το Σύνταγμα και τον Κανονισμό της, και οι ειδικότερες εκφάνσεις της.....	359
1. Η αυτονομία της Βουλής ως οργανωτική και λειτουργική και ο τρόπος ψήφησης του Κανονισμού της Βουλής.....	359
2. Η διοικητική αυτονομία της Βουλής ως προς το προσωπικό της	360
3. Η οικονομική αυτονομία της Βουλής	361
Δ. Ο προληπτικός έλεγχος των δαπανών της Βουλής.....	365
1. Ο προληπτικός διά του Ελεγκτικού Συνεδρίου έλεγχος των δαπανών της Βουλής	365
2. Ο προληπτικός διοικητικός έλεγχος των δαπανών της Βουλής	366
E. Περιπτώσεις στις οποίες ο κοινός νομοθέτης εισδύει στον χώρο αυτονομίας της Βουλής	368
ΣΤ. Ο Κανονισμός της Βουλής ως νομικό μόρφωμα κατά το Σύνταγμα του 1975.....	370
Z. Η οργάνωση και η λειτουργία της Βουλής των Ελλήνων κατά τον Κανονισμό της.....	373

Κεφάλαιο Τρίτο: Τα εσωτερικά ζητήματα (interna corporis acta) ως η κατ' εξοχήν έκφανση της αυτονομίας των νομοθετικών σωμάτων

A. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	377
B. Τι αποτελεί εσωτερικό ζήτημα του ελληνικού κοινοβουλίου.....	379
Γ. Ο έλεγχος των εσωτερικών υποθέσεων των νομοθετικών σωμάτων από τα δικαστήρια όσον αφορά τη νομοθετική διαδικασία υπό συ- γκριτική έποψη	382
Δ. Η αναζήτηση συνταγματικού θεμέλιου ως προς τον έλεγχο των εσωτε- ρικών υποθέσεων του ελληνικού κοινοβουλίου.....	388
E. Οι εσωτερικές υποθέσεις (interna corporis acta) της Βουλής ως ζή- τημα του πεδίου εφαρμογής της ρύθμισης του Συντάγματος για τον έλεγχο συνταγματικότητας των νόμων και ως ζήτημα στο πλαίσιο του διαλόγου για την ίδρυση συνταγματικού δικαστηρίου.....	390
1. Το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 93 παρ. 4 του Συντάγματος.....	390
2. Το ζήτημα του θεμιτού ή μη της ίδρυσης συνταγματικού δικαστηρί- ου 400	
3. Επιχειρήματα υπέρ και κατά της ίδρυσης συνταγματικού δικαστηρί- ου 402	
4. Το ζήτημα του δικαστικού ελέγχου της υπέρβασης των ορίων αρμο- διότητας του νομοθέτη ως κοινού νομοθέτη και ως νομοθέτη του Κανονισμού της Βουλής	415
E. Θέσπιση και τροποποίηση του Κανονισμού της Βουλής	419
1. Σύντομο ιστορικό του πρώτου Κανονισμού της Βουλής μετά την ψή- φιση και θέση σε ισχύ του Συντάγματος του 1975	419
2. Ο ισχύων Κανονισμός της Βουλής	419
I. Νομικό θεμέλιο	419
II. Τροποποίηση του Κανονισμού της Βουλής	420
α. Ποιος υποβάλλει πρόταση τροποποίησης του Κανονισμού της Βουλής	421
3. Η Επιτροπή Κανονισμού της Βουλής ως το αρμόδιο όργανο για την επεξεργασία των προτάσεων θέσπισης και τροποποίησής του	422

Κεφάλαιο Τέταρτο: Η Βουλευτική Περίοδος

A. Παρατηρήσεις ιστορικού και συγκριτικού περιεχομένου επί της διάρ- κειας της Βουλευτικής Περιόδου, της βουλευτικής θητείας, της σύ- γκλησης των νομοθετικών σωμάτων σε Σύνοδο και της απαρτίας	427
--	-----

1. Οι ρυθμίσεις των παλαιότερων ελληνικών Συνταγμάτων επί της Βουλευτικής Περιόδου, της Συνόδου και της απαρτίας	428
2. Το Σύνταγμα του 1975	431
3. Οι ρυθμίσεις των παλαιότερων Κανονισμών των ελληνικών νομοθετικών σωμάτων επί της Βουλευτικής Περιόδου, της Συνόδου και της απαρτίας	432
B. Η έναρξη της Βουλευτικής Περιόδου	434
1. Στοιχεία εκ του συγκριτικού δικαίου επί της έναρξης της Βουλευτικής Περιόδου	434
2. Η κατά το Σύνταγμα του 1975 έναρξη της Βουλευτικής Περιόδου	436
3. Η σύγκληση της Βουλής σε εναρκτήρια συνεδρίαση της Βουλευτικής Περιόδου από τον προσωρινό Πρόεδρο της Βουλής	437
4. Στοιχεία εκ του συγκριτικού δικαίου ως προς τον προσωρινό Πρόεδρο της Βουλής	439
5. Η ημερήσια διάταξη της εναρκτήριας συνεδρίασης της Βουλευτικής Περιόδου	440
Γ. Η ορκωμοσία των Βουλευτών	442
Δ. Η λήξη της Βουλευτικής Περιόδου	446
E. Η διοίκηση των υποθέσεων της Βουλής κατά το διάστημα μεταξύ δύο Βουλευτικών Περιόδων	448
ΣΤ. Έναρξη και λήξη των Συνόδων της Βουλής	450

Κεφάλαιο Πέμπτο: Ζητήματα σχετικά με το νομικό καθεστώς των Βουλευτών

A. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	455
B. Η ισχύς των πράξεων Βουλευτών των οποίων αμφισβητείται η βουλευτική ιδιότητα	456
Γ. Δικαιώματα και υποχρεώσεις των Βουλευτών	457
1. Η προτεινόμενη από εκπρόσωπο της θεωρίας διάκριση των δικαιωμάτων των Βουλευτών	457
2. Ελευθερία λόγου των Βουλευτών, περιορισμοί της και διάρκεια των συζητήσεων	458
3. Εγγραφή και σειρά των ομιλητών στον κατάλογο	459
4. Τρόποι αγόρευσης	460
5. Διάρκεια χρήσης, κατά τις συζητήσεις στη Βουλή, του δικαιώματος λόγου από τους Βουλευτές	464
6. Λοιπές ρυθμίσεις του Κανονισμού της Βουλής ως προς τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των Βουλευτών	465

Δ. Υποχρέωση παρουσίας των Βουλευτών στις συνεδριάσεις της Βουλής – Άδειες απουσίας των Βουλευτών	466
1. Παρουσία και συμπεριφορά των Βουλευτών κατά τις συνεδριάσεις της Βουλής	467
I. Παρατηρήσεις συγκριτικού δικαίου και σχετικές ρυθμίσεις σε προϊσχύσαντα ελληνικά Συντάγματα και προϊσχύσαντες Κανονι- σμούς της Βουλής	467
2. Είδη ανάρμοστης συμπεριφοράς και πειθαρχικές κυρώσεις κατά των Βουλευτών σύμφωνα με τον ισχύοντα Κανονισμό της Βουλής.....	468
Ε. Το πλαίσιο αρχών του Κώδικα Δεοντολογίας των Μελών του Ελληνικού Κοινοβουλίου	470
1. Πειθαρχικά μέτρα λόγω παράβασης συγκεκριμένων ρυθμίσεων του Κώδικα Δεοντολογίας των Μελών του Ελληνικού Κοινοβουλίου (άρ- θρο 3-5)	477
I. Επί συγκρούσεως συμφερόντων (άρθρο 3).....	477
II. Επί αποδοχής δώρων, παροχών ή ωφελημάτων (άρθρο 4)	479
III. Επί χρήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών και εγγράφων προς ίδιον όφελος (άρθρο 5).....	480
ΣΤ. Περιπτώσεις κάμψης της ελευθερίας λόγου και ψήφου των Βουλευ- τών υπό συγκριτική έποψη ως ζητήματα νομικής και πολιτικής υφής.....	481
1. Τα όρια του δικαιώματος γνώμης των μελών των νομοθετικών σω- μάτων και οι συνέπειες της αποχώρησης μέλους νομοθετικού σώ- ματος από τον πολιτικό σχηματισμό υπό τη σημαία του οποίου εξε- λέγη	481
2. Εφαρμογή του κυβερνητικού προγράμματος διακυβέρνησης και κομματική πειθαρχία των μελών των νομοθετικών σωμάτων ως ζή- τημα πολιτικής συνοχής.....	483
Ζ. Πότε, κατά το Σύνταγμα, παρέχεται από τη Βουλή άδεια δίωξης κατά Βουλευτή.....	484
1. Η διαδικασία παροχής άδειας δίωξης κατά Βουλευτή κατά τον Κα- νονισμό της Βουλής.....	486

Κεφάλαιο Έκτο : Τα επιφορτισμένα με τη διεύθυνση του έργου της Βου- λής των Ελλήνων πολιτικά όργανα στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης συ- μπολιτευόμενων και αντιπολιτευόμενων δυνάμεων

A. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	489
B. Ο θεσμός της Αντιπολίτευσης	489
1. Η Αντιπολίτευση υπό την έποψη του συγκριτικού δικαίου	489

2. Ιστορική αναδρομή και ισχύον δίκαιο στην ελληνική συνταγματική τάξη επί του θεσμού της Αντιπολίτευσης	492
I. Το ιστορικό πλαίσιο	492
II. Το ισχύον δίκαιο	494
Γ. Ο θεσμός του Προέδρου της Βουλής υπό ιστορική έποψη: ο Speaker της Βουλής των Κοινοτήτων.....	495
Δ. Στοιχεία συγκριτικού δικαίου επί του τρόπου ανάδειξης των Προέδρων των νομοθετικών σωμάτων	500
Ε. Στοιχεία συγκριτικού δικαίου επί του τρόπου ανάδειξης και της θητείας των Αντιπροέδρων των νομοθετικών σωμάτων.....	504
ΣΤ. Οι ρυθμίσεις περί εκλογής και θητείας των μελών του Προεδρείου της Βουλής στην ελληνική συνταγματική ιστορία.....	506
Ζ. Η κατά το Σύνταγμα του 1975 και τον Κανονισμό της Βουλής διαδικασία εκλογής των μελών του Προεδρείου της Βουλής, η διάρκεια και η λήξη της θητείας τους, η πλήρωση κενών θέσεων και η αναπλήρωση των μελών του Προεδρείου.....	509
1. Το Προεδρείο της Βουλής.....	509
I. Η εκλογή του Προέδρου της Βουλής.....	509
II. Η εκλογή των Αντιπροέδρων, των Κοσμητόρων και των Γραμματέων, οι αρμοδιότητές τους και ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του Προεδρείου της Βουλής.....	511
III. Διάρκεια, λήξη της θητείας και αναπλήρωση του Προέδρου της Βουλής και των λοιπών μελών του Προεδρείου	513
Η. Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων.....	515
1. Το Σύνταγμα και ο Κανονισμός της Βουλής ως οι κύριες πηγές των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Βουλής.....	515
2. Οι εκ του Συντάγματος αρμοδιότητες του Προέδρου της Βουλής	515
3. Ο νόμος ως πηγή αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Βουλής	517
4. Αρμοδιότητες του Προέδρου της Βουλής προκύπτουσες από την αυτονομία της Βουλής.....	518
5. Ειδικότερες περιπτώσεις άσκησης αρμοδιότητας από τον Πρόεδρο της Βουλής.....	519
6. Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων κατά συννοπτική παράθεσή τους στον Κανονισμό της Βουλής.....	520
Θ. Οι σημαντικότερες αρμοδιότητες του Προέδρου της Βουλής αναλυτικά κατά τον Κανονισμό της	521
1. Ως προς την οργάνωση και τη λειτουργία της Βουλής, και συγκεκριμένα:	522

I. Ως προς το Προεδρείο της Βουλής	522
II. Ως προς τη Διάσκεψη των Προέδρων	522
III. Ως προς τις αποφασιστικές αρμοδιότητες της Διάσκεψης των Προέδρων	522
IV. Ως προς χρήση των χώρων του κοινοβουλίου	523
V. Ως προς το Τμήμα διακοπής των εργασιών της Βουλής	523
VI. Ως προς τις Διαρκείς Επιτροπές της Βουλής, τη συγκρότησή τους και, εν γένει, τη συγκρότηση των Επιτροπών της Βουλής	524
VII. Ως προς την Επιτροπή επί του Απολογισμού και του Γενικού Ισο- λογισμού του Κράτους και ελέγχου της εκτέλεσης του προϋπο- λογισμού του Κράτους	525
VIII. Ως προς την Επιτροπή Εξοπλιστικών Προγραμμάτων και Συμ- βάσεων	525
IX. Ως προς την Επιτροπή Παρακολούθησης του Συστήματος Κοινω- νικής Ασφάλισης.....	525
X. Ως προς την Επιτροπή Ευρωπαϊκών Υποθέσεων	525
XI. Ως προς τη σύγκληση σε συνεδρίαση πλειόνων Επιτροπών και την ημερήσια διάταξη	526
XII. Ως προς τις Ειδικές Επιτροπές	526
XIII. Ως προς τις Ειδικές Μόνιμες Επιτροπές	526
XIV. Ως προς τις Επιτροπές για Εθνικά ή Γενικότερου Ενδιαφέροντος Ζητήματα	527
XV. Ως προς τις Επιτροπές Εσωτερικών Θεμάτων της Βουλής	527
XVI. Ως προς τις Επιτροπές Διεθνών Σχέσεων της Βουλής	527
XVII. Ως προς την Επιτροπή Δημοσίων Επιχειρήσεων, Τραπεζών και Οργανισμών Κοινής Ωφελείας	527
XVIII. Ως προς τις Κοινοβουλευτικές Ομάδες Φιλίας	528
XIX. Ως προς την Ημερήσια Διάταξη	528
XX. Ως προς τις συνεδριάσεις των Επιτροπών και του Τμήματος δια- κοπής των εργασιών της Βουλής	528
XXI. Ως προς την ώρα έναρξης των συνεδριάσεων	528
XXII. Ως προς τη δημοσιότητα των συνεδριάσεων της Βουλής και τις υποχρεώσεις των ακροατών	528
XXIII. Ως προς τις μυστικές συνεδριάσεις	529
XXIV. Ως προς την κήρυξη της έναρξης και της λήξης, και τη διακοπή των συνεδριάσεων	529
XXV. Ως προς το δικαίωμα εισόδου και παραμονής στην αίθουσα των συνεδριάσεων.....	530

XXVI. Ως προς την τήρηση, την επικύρωση και τη δημοσίευση των πρακτικών	530
XXVII. Ως προς τις γενικές διατάξεις για τις συζητήσεις	530
XXVIII. Ως προς τις ανακοινώσεις στη Βουλή	531
XXIX. Ως προς την εγγραφή στον κατάλογο των ομιλητών	531
XXX. Ως προς τον τρόπο αγόρευσης των ομιλητών	532
XXXI. Ως προς τα παρεμπόμποντα ζητήματα	532
XXXII. Ως προς τα προσωπικά ζητήματα	532
XXXIII. Ως προς τις γενικές διατάξεις για τις ψηφοφορίες	533
XXXIV. Ως προς τη φανερή ψηφοφορία με ανάταση [του χεριού] ή έγερση	533
XXXV. Ως προς την ονομαστική ψηφοφορία	533
XXXVI. Ως προς τη μυστική ψηφοφορία	534
XXXVII. Ως προς την παρουσία των Βουλευτών στις συνεδριάσεις και τις άδειες απουσίας από τις συνεδριάσεις	534
XXXVIII. Ως προς την τήρηση του Κανονισμού και τη λήψη πειθαρχι- κών μέτρων κατά Βουλευτών	535
XXXIX. Ως προς την ανάκληση στην τάξη των παρεκτρεπόμενων Βουλευτών	535
L. Ως προς τη στέρηση του λόγου από Βουλευτή	535
LI. Ως προς τη μομφή για αντικοινοβουλευτική συμπεριφορά Βου- λευτή	535
LII. Ως προς τον προσωρινό αποκλεισμό Βουλευτή από τις συνεδρι- άσεις	536
LIII. Ως προς την άδεια δίωξης Βουλευτή	536
2. Ως προς την τακτική νομοθετική διαδικασία, και συγκεκριμένως:	536
I. Ως προς τη μη εισαγωγή προς συζήτηση πρότασης νόμου, τροπο- λογίας ή προσθήκης κατά το άρθρο 73 παρ. 3 του Συντάγματος	536
II. Ως προς την κατάθεση προσθηκών ή τροπολογιών	537
III. Ως προς την παραπομπή στην αρμόδια επιτροπή νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων	537
IV. Ως προς τον αριθμό και τη διάρκεια των συνεδριάσεων των Δι- αρκών Επιτροπών	538
V. Ως προς την παραπομπή των νομοσχεδίων και των προτάσεων νόμων στην Επιστημονική Υπηρεσία της Βουλής για νομοτεχνική επεξεργασία	539
VI. Ως προς την εγγραφή στην ημερήσια διάταξη των νομοσχεδίων και των προτάσεων νόμων	539

VII. Ως προς την ανάθεση της εισήγησης επί νομοσχεδίου ή πρότασης νόμου επί απουσίας των εισηγητών	539
VIII. Ως προς τις προβαλλόμενες αντιρρήσεις συνταγματικότητας επί νομοσχεδίου ή πρότασης νόμου	540
IX. Ως προς τη διάρκεια των ομιλιών στην κατ' άρθρο συζήτηση	540
X. Ως προς τον χρόνο και τον τρόπο ψήφισης στο σύνολο των νομοσχεδίων και των προτάσεων νόμων	540
3. Ως προς τις συνοπτικές νομοθετικές διαδικασίες, και συγκεκριμένως:	540
I. Ως προς την ψήφιση νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων χωρίς συζήτηση ή με περιορισμένη συζήτηση	540
II. Ως προς τα κατεπείγοντα νομοσχέδια και τις κατεπείγουσες προτάσεις νόμων	541
III. Ως προς τα νομοσχέδια και τις προτάσεις νόμων επείγοντος χαρακτήρα	541
4. Ως προς τις ειδικές νομοθετικές διαδικασίες, και συγκεκριμένως:	541
I. Ως προς την πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος	541
II. Ως προς την πρόταση Βουλευτών για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος	542
III. Ως προς την κήρυξη της Επικράτειας σε κατάσταση πολιορκίας	542
IV. Ως προς τις προτάσεις τροποποίησης του Κανονισμού της Βουλής	542
V. Ως προς τις προτάσεις αναθεώρησης του Συντάγματος	543
VI. Ως προς τον προϋπολογισμό εξόδων και τον ισολογισμό και απολογισμό της Βουλής	543
5. Ως προς τον κοινοβουλευτικό έλεγχο, και συγκεκριμένως:	544
I. Ως προς τη διαβίβαση των επίκαιρων ερωτήσεων	544
II. Ως προς την ημέρα συζήτησης και την επιλογή των επίκαιρων ερωτήσεων που θα συζητηθούν, όπως και των αναφορών και ερωτήσεων των Βουλευτών στις οποίες δεν απάντησαν οι αρμόδιοι Υπουργοί	544
6. Ως προς τον έλεγχο επί των ανεξάρτητων αρχών	544
I. Ως προς τη διαδικασία ελέγχου των ανεξάρτητων αρχών	544
7. Ως προς τις ειδικές διαδικασίες, και συγκεκριμένως:	545
I. Ως προς τις γενικές διατάξεις σχετικά με την εκλογή προσώπων	545
II. Ως προς την εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας και την ανα-	

πλήρωση του Προέδρου της Βουλής, όταν αυτός αναπληρώνει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας	545
III. Ως προς τις προτάσεις εμπιστοσύνης και δυσπιστίας	545
IV. Ως προς την πληροφόρηση και την ενημέρωση της Βουλής από την Κυβέρνηση	546
V. Ως προς την παραπομπή σε δίκη των μελών της Κυβέρνησης, των Υφυπουργών και του Προέδρου της Δημοκρατίας	546
8. Ως προς την Επιστημονική Υπηρεσία της Βουλής	547
9. Ως προς τις τελικές και μεταβατικές διατάξεις	550
I. Οι σημαντικότερες αρμοδιότητες του Προέδρου της Βουλής κατά το Μέρος Β' του Κανονισμού της Βουλής.....	550
1. Προϊστάται όλων των υπηρεσιών της Βουλής	550
2. Ιδρύει και συγχωνεύει νέες οργανικές μονάδες, καθορίζει τις αρμοδιότητες του προσωπικού και το ανακατανέμει σε αυτές.....	551
ΙΑ. Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Βουλής κατά τον Κώδικα Δεοντολογίας των Μελών του Ελληνικού Κοινοβουλίου	552
1. Ως προς τη σύγκρουση συμφερόντων.....	552
2. Ως προς την κατάθεση αναφορών.....	552
3. Ως προς την επιβολή πειθαρχικών μέτρων.....	552
ΙΒ. Οι αρμοδιότητες των Αντιπροέδρων της Βουλής, των Κοσμητόρων και των Γραμματέων	553
ΙΓ. Η Διάσκεψη των Προέδρων	555
1. Η Διάσκεψη των Προέδρων ως όργανο της Βουλής.....	556
2. Αρχική συγκρότηση και αρμοδιότητες της Διάσκεψης των Προέδρων	556
3. Η Διάσκεψη των Προέδρων στην παρούσα μορφή της	561
I. Οι αρμοδιότητες της Διάσκεψης των Προέδρων.....	563
α. Ειδικά ως προς την επιλογή των μελών των ανεξάρτητων αρχών.....	568
β. Ειδικά ως προς τη θητεία, την έκπτωση και την αναπλήρωση των μελών των ανεξάρτητων αρχών.....	573
II. Ειδικότερες αρμοδιότητες της Διάσκεψης των Προέδρων κατά τον Κανονισμό της Βουλής.....	577
III. Ο τρόπος λήψης των αποφάσεων της Διάσκεψης των Προέδρων	581

**Κεφάλαιο Έβδομο: Οι πολιτικοί σχηματισμοί
(ή όργανα) των νομοθετικών σωμάτων ως έκφραση
της αντιπροσωπευτικής αρχής**

A. Εισαγωγικές παρατηρήσεις σε ιστορικό και συγκριτικό επίπεδο	583
1. Η διαμόρφωση των πολιτικών σχηματισμών, στο κοινοβούλιο, σε κοινοβουλευτικές ομάδες	583
2. Οι Κοινοβουλευτικές Ομάδες ως στοιχείο του εκλογικευμένου κοι- νοβουλευτισμού	585
B. Οι πολιτικοί σχηματισμοί στην ελληνική Βουλή	594
1. Οι επί των κομματικών σχηματισμών χρησιμοποιούμενη ορολογία.....	595
2. Αυτοδίκαιη σύσταση, ίδρυση, αυτοδίκαιη διάλυση και αυτοδίκαιη ανασύσταση Κοινοβουλευτικής Ομάδας	597
I. Οι κατά τον Κανονισμό της Βουλής έννοιες «συγκρότηση» και «ίδρυση» Κοινοβουλευτικής Ομάδας	597
II. Περιπτώσεις κάμψης του αριθμητικού κριτηρίου των δέκα (10) τουλάχιστον Βουλευτών για την ίδρυση Κοινοβουλευτικής Ομά- δας και του τεκμηρίου αυτοδίκαιης ένταξης Βουλευτών σε Κοινο- βουλευτική Ομάδα.....	599
III. Η ίδρυση νέας Κοινοβουλευτικής Ομάδας	601
IV. Ζητήματα από τη συγκρότηση Κοινοβουλευτικής Ομάδας με πέ- ντε (5) Βουλευτές και την ίδρυση νέας Κοινοβουλευτικής Ομάδας..	603
V. Αυτοδίκαιη διάλυση Κοινοβουλευτικής Ομάδας	604
VI. Αυτοδίκαιη ανασύσταση Κοινοβουλευτικής Ομάδας	605
VII. Μεταβολές στη σύνθεση των Κοινοβουλευτικών Ομάδων	608
VIII. Πρόεδροι και εκπρόσωποι των Κοινοβουλευτικών Ομάδων.....	609
IX. Γραμματειακή εξυπηρέτηση των Κοινοβουλευτικών Ομάδων και νομικό καθεστώς των υπαλλήλων που τις στελεχώνουν.....	613
X. Στέγαση των Κοινοβουλευτικών Ομάδων και των Ανεξάρτητων Βουλευτών στους χώρους του κοινοβουλίου και κατανομή των εδράνων στην αίθουσα συνεδριάσεων της Ολομέλειας	614
XI. Στοιχεία από την πρακτική σε ξένα κοινοβούλια ως προς την κα- τανομή των εδράνων στην αίθουσα συνεδρίασης της Ολομέλειας	616
Γ. Οι ανεξάρτητοι Βουλευτές	617
Δ. Η Ολομέλεια, το Τμήμα διακοπής των εργασιών και οι Επιτροπές ως διακομματικά όργανα ή διακομματικοί σχηματισμοί της Βουλής.....	618
1. Αρχές που διέπουν τα διακομματικά όργανα της Βουλής.....	618
2. Πότε περιορίζεται το δικαίωμα γνώμης (ή λόγου) και ψήφου των Βουλευτών στους διακομματικούς σχηματισμούς της Βουλής.....	619

3. Πώς συμμετέχουν οι Υπουργοί και οι Υφυπουργοί στις συνεδριάσεις διακομματικών οργάνων ή διακομματικών σχηματισμών της Βουλής: Ολομέλειας, Τμήματος διακοπής των εργασιών και Επιτροπών	621
4. Η Ολομέλεια Βουλής.....	625
I. Συγκρότηση και δημοσιότητα των συνεδριάσεων της Ολομέλειας της Βουλής	625
II. Η απαιτούμενη πλειοψηφία για τη λήψη των αποφάσεων της Ολομέλειας της Βουλής.....	625
III. Οι αρμοδιότητες της Ολομέλειας της Βουλής	626
5. Το Τμήμα διακοπής των εργασιών της Βουλής	629
I. Οι ρυθμίσεις παλαιότερων Συνταγμάτων	629
II. Συγκρότηση του Τμήματος διακοπής των εργασιών της Βουλής και δημοσιότητα των συνεδριάσεών του.....	630
III. Οι αρμοδιότητες του Τμήματος διακοπής των εργασιών της Βουλής.....	631
ΣΤ. Οι Επιτροπές της Βουλής.....	632
1. Οι Επιτροπές της Βουλής κατά το Σύνταγμα. Δημοσιότητα των συνεδριάσεών τους	632
2. Οι Επιτροπές της Βουλής κατά τον Κανονισμό της	634
I. Διάκριση των Επιτροπών της Βουλής κατά το αντικείμενο τους	634
II. Διάκριση των Επιτροπών της Βουλής βάσει του χρόνου λειτουργίας τους	636
3. Κανόνες που διέπουν τις Επιτροπές της Βουλής κατά το Σύνταγμα και τον Κανονισμό της Βουλής.....	639
I. Αρμοδιότητα σύστασης και συγκρότησης των Επιτροπών της Βουλής.....	639
II. Συγκρότηση των Επιτροπών της Βουλής κατ' αναλογίαν των μελών των Κοινοβουλευτικών Ομάδων	640
4. Εκλογή και αρμοδιότητες των Προεδρείων των Επιτροπών της Βουλής	642
5. Αντικατάσταση και αναπλήρωση των μελών των Επιτροπών της Βουλής.....	644
6. Σύγκληση των Επιτροπών της Βουλής σε συνεδρίαση.....	644
7. Οι διατάξεις που εφαρμόζονται στις Επιτροπές της Βουλής.....	645
8. Η παρουσία των Βουλευτών στις συνεδριάσεις των Επιτροπών της Βουλής.....	646
9. Η παρουσία των Υπουργών και των Υφυπουργών στις Επιτροπές	

της Βουλής για την πληροφόρηση των Επιτροπών εν σχέσει προς το ασκούμενο από αυτές έργο	647
10. Ακρόαση εξωκοινοβουλευτικών προσώπων στις Διαρκείς Επιτροπές επ' ευκαιρία επεξεργασίας νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων. Εφαρμογή των εν λόγω ρυθμίσεων σε άλλες κοινοβουλευτικές Επιτροπές. Δυνατότητα εξαίρεσης από τον κανόνα της δημοσιότητας των συνεδριάσεων	654
11. Ψηφοφορία και πλειοψηφία για τη λήψη των αποφάσεων των Επιτροπών της Βουλής	657
12. Πρακτικά των συνεδριάσεων και γραμματειακή υποστήριξη των Επιτροπών της Βουλής	658
Z. Επιτροπές αντιπροσωπευτικές του επιτελούμενου από τις Επιτροπές της Βουλής κοινοβουλευτικού έργου	658
1. Οι Διαρκείς Επιτροπές	659
I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	659
II. Οι «νομοθετούσες» και οι «γνωμοδοτούσες» Διαρκείς Επιτροπές κατά το Σύνταγμα και κατά τον Κανονισμό της Βουλής	659
III. Στοιχεία εκ του συγκριτικού δικαίου επί των Διαρκών Επιτροπών ως παραγόντων του νομοθετικού έργου	666
2. Η Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας.....	669
I. Στοιχεία εκ του συγκριτικού δικαίου επί της Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας	675
3. Η Επιτροπή Κοινοβουλευτικής Δεοντολογίας	677
4. Η Επιτροπή Κανονισμού της Βουλής.....	677
5. Η Επιτροπή Ευρωπαϊκών Υποθέσεων.....	678

Κεφάλαιο Όγδοο: Η νομοθετική λειτουργία

A. Παρατηρήσεις επί του συνταγματικού πλαισίου της νομοθετικής λειτουργίας της Βουλής.....	681
B. Το στάδιο που προηγείται της κατάθεσης των νομοσχεδίων από την Κυβέρνηση και οι αρχές της καλής νομοθέτησης.....	686
1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	686
2. Η διαδικασία επί των νομοσχεδίων	690
I. Διαδικασία πέντε σταδίων	690
II. Οι αρχές της καλής νομοθέτησης.....	696
3. Στοιχεία εκ του συγκριτικού δικαίου	700
Γ. Η νομοθετική λειτουργία ως συντεταγμένη εξουσία, η νομοθετική λειτουργία της Βουλής και η νομοθετική πρωτοβουλία	702

Δ. Το στάδιο της διαδικασίας συζήτησης και ψήφισης των νόμων στη Βουλή.....	703
1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	703
2. Οι κανόνες που ρυθμίζουν τη λειτουργία των νομοθετούντων σχηματισμών της Βουλής	704
Ε. Η άσκηση νομοθετικού έργου από τις Διαρκείς Επιτροπές, την Ολομέλεια και το Τμήμα διακοπής των εργασιών της Βουλής	705
1. Προβλεπόμενοι στα κείμενα και εφαρμοζόμενοι στην πράξη κανόνες	705
2. Επιψήφιση δικαστικών και διοικητικών κωδίκων, και κωδικοποίηση υφιστάμενων διατάξεων	709
3. Η νομοτεχνική επεξεργασία των νομοσχεδίων από την Επιστημονική Υπηρεσία της Βουλής.....	709
4. Η εισαγωγή των νομοσχεδίων και των προτάσεων νόμων στην Ολομέλεια της Βουλής εντός προθεσμίας μετά την εξέταση και επεξεργασία τους από την αρμόδια Διαρκή Επιτροπή της Βουλής	712
5. Ρυθμίσεις του Συντάγματος όταν πρόκειται περί νομοσχεδίων που αναφέρονται στην απονομή σύνταξης	712
6. Ρυθμίσεις του Συντάγματος και του Κανονισμού της Βουλής επί διατάξεων δημοσιονομικού περιεχομένου.....	713
7. Ρυθμίσεις του Συντάγματος και του Κανονισμού της Βουλής σχετικές με την τροποποίηση διάταξης νόμου και την υποβολή προσθηκών και τροπολογιών σε νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου κατά την έναρξη της συζήτησης. Η ακολουθούμενη πρακτική	716
I. Το προ του 2008 διάστημα ως προς τις τροπολογίες και προσθήκες.....	719
II. Το από το 2008 και εφεξής διάστημα ως προς τις τροπολογίες και προσθήκες μετά την υιοθέτηση της πρακτικής να ανατίθεται το νομοθετικό έργο πάντοτε σε «γνωμοδοτούσες» Διαρκείς Επιτροπές	721
ΣΤ. Οι ρυθμίσεις του Κανονισμού της Βουλής επί των διάφορων κατηγοριών νομοθετικής διαδικασίας.....	721
Ζ. Ρυθμίσεις σχετικές με την άσκηση της νομοθετικής πρωτοβουλίας	723
Η. Η νομοθετική διαδικασία στις Διαρκείς Επιτροπές.....	728
Θ. Η τακτική νομοθετική διαδικασία στην Ολομέλεια της Βουλής	733
Ι. Οι συνοπτικές νομοθετικές διαδικασίες.....	736
1. Ψήφιση νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων χωρίς συζήτηση ή με περιορισμένη συζήτηση	736
2. Κατεπείγουσα και επείγουσα νομοθέτηση.....	739

I. Συζήτηση και ψήφιση νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων που έχουν κατεπείγοντα χαρακτήρα	739
II. Συζήτηση και ψήφιση νομοσχεδίων που έχουν επείγοντα χαρακτήρα	741
III. Στοιχεία εκ του συγκριτικού δικαίου επί της επείγουσας νομοθέτησης	742
ΙΑ. Οι ειδικές νομοθετικές διαδικασίες	744

Κεφάλαιο Ένατο: Η συμμετοχή των εθνικών κοινοβουλίων εν γένει και της Βουλής των Ελλήνων, ειδικότερα, στη νομοπαραγωγική διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

A. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	749
B. Το ισχύον δίκαιο.....	751
1. Κανόνες γενικής ισχύος.....	751
2. Ενημέρωση των εθνικών κοινοβουλίων	752
I. Τα έγγραφα (άλλως, κείμενα) τα οποία διαβιβάζονται στα εθνικά κοινοβούλια από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης	752
3. Διατύπωση αιτιολογημένης γνώμης των εθνικών κοινοβουλίων επί των σχεδίων νομοθετικής πράξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης	753
4. Διακοινοβουλευτική συνεργασία.....	754
5. Περαιτέρω επισημάνσεις επί του Πρωτοκόλλου σχετικά με την εφαρμογή των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας... 754	
I. Υποχρεωτική αιτιολόγηση από τα αρμόδια όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης των σχεδίων νομοθετικών πράξεων σε σχέση με την αρχή της επικουρικότητας και την αρχή της αναλογικότητας.....	755
II. Διατύπωση αιτιολογημένης γνώμης από τα εθνικά κοινοβούλια επί των σχεδίων νομοθετικών πράξεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	755
6. Οι ρυθμίσεις του ελληνικού κοινοβουλίου	756

Κεφάλαιο Δέκατο: Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος

A. Εισαγωγικές παρατηρήσεις επί των σημαντικότερων χαρακτηριστικών του κοινοβουλευτικού ελέγχου.....	759
B. Τα μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου στην ελληνική συνταγματική τάξη. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	762
Γ. Οι ασκούντες, ατομικώς ή συλλογικώς, τα μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου	763
Δ. Οι υφιστάμενοι τον κοινοβουλευτικό έλεγχο	764

1. Οι κατ' εξοχήν αποδέκτες του κοινοβουλευτικού ελέγχου συλλογικά και ατομικά	764
2. Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος επί των ανεξάρτητων αρχών	765
3. Το συνταγματικό θεμέλιο του κοινοβουλευτικού ελέγχου	769
4. Το ζήτημα της συνταγματικής θεμελίωσης του κοινοβουλευτικού ελέγχου ως υποχρέωση της Κυβέρνησης	771
5. Το πεδίο άσκησης του κοινοβουλευτικού ελέγχου	773
6. Το ισχυρότερο μέσο άσκησης κοινοβουλευτικού ελέγχου: η πρόταση δυσπιστίας	774
E. Γενικοί κανόνες ως προς τα λοιπά μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου	778
ΣΤ. Τα συνθήκη μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου, πέραν της πρότασης δυσπιστίας και των εξεταστικών επιτροπών	779
1. Οι αναφορές	779
2. Οι αιτήσεις κατάθεσης εγγράφων	783
3. Οι ερωτήσεις και οι αιτήσεις κατάθεσης εγγράφων	785
4. Οι επίκαιρες ερωτήσεις	786
5. Οι επερωτήσεις	788
6. Οι επίκαιρες επερωτήσεις	789
Z. Υβριδικού χαρακτήρα μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου: η συζήτηση προ ημερησίας διατάξεως και οι ανακοινώσεις και δηλώσεις της Κυβέρνησης ενώπιον της Βουλής	790
1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	790
2. Οι συζητήσεις προ ημερησίας διατάξεως	791
3. Οι ανακοινώσεις και δηλώσεις της Κυβέρνησης	794
H. Οι Εξεταστικές Επιτροπές	795
1. Παρατηρήσεις επί της ιστορίας του θεσμού και παραδείγματα εκ του συγκριτικού δικαίου	795
Θ. Οι Εξεταστικές Επιτροπές στην ελληνική συνταγματική και κοινοβουλευτική παράδοση	800
1. Οι ρυθμίσεις των παλαιότερων Συνταγμάτων	800
2. Οι ρυθμίσεις των παλαιότερων Κανονισμών της Βουλής	802
I. Οι Εξεταστικές Επιτροπές υπό το Σύνταγμα του 1975 και κατά τον Κανονισμό της Βουλής	803
1. Η συνταγματική ρύθμιση	803
I. Το ιστορικό της ρύθμισης	803
2. Οι ρυθμίσεις του Συντάγματος και του Κανονισμού της Βουλής, τα ζητήματα ερμηνείας και εφαρμογής τους πριν από την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2019, και η νέα ρύθμιση	804

3. Σύσταση και συγκρότηση των Εξεταστικών Επιτροπών κατά τον Κανονισμό της Βουλής.....	808
4. Οι αρμοδιότητες των Εξεταστικών Επιτροπών	810
ΙΑ. Τα όρια του κοινοβουλευτικού ελέγχου σε σχέση με την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.....	812
1. Εισαγωγικές επισημάνσεις	812
2. Ο Ευρωπαϊκός Κανονισμός 2016/679, η επ' αυτού νομολογία, και ο νόμος 4624/2019.....	816
3. Η νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης επί του Κανονισμού 2016/679 εν σχέσει προς πράξεις εντασσόμενες στο πλαίσιο του κοινοβουλευτικού ελέγχου κοινοβουλίων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	821
4. Ο νόμος 4624/2019.....	824

Κεφάλαιο Ενδέκατο: Οι συνεδριάσεις της Βουλής

A. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	827
1. Οι ημέρες και ώρες συνεδριάσεων της Ολομέλειας, του Τμήματος διακοπής των εργασιών της Βουλής και των Διαρκών Επιτροπών της Βουλής	827
2. Ο καταμερισμός του κοινοβουλευτικού έργου στις συνεδριάσεις της Ολομέλειας	828
3. Χώρος των συνεδριάσεων, δημοσιότητα και μυστικότητα των συνεδριάσεων, παρουσία ακροατών	829
I. Οι χώροι των συνεδριάσεων	829
II. Δημοσιότητα και μυστικότητα των συνεδριάσεων	830
III. Παρουσία ακροατών στις συνεδριάσεις	831
IV. Ρυθμίσεις επί των συνεδριάσεων της Βουλής	833
α. Δικαίωμα λόγου και ψήφου	833
β. Δικαίωμα κατ' εξαίρεση παράστασης και συμμετοχής Βουλευτών σε συνεδριάσεις σχηματισμών της Βουλής	833
γ. Κήρυξη έναρξης, λήξης και διακοπής των συνεδριάσεων	833
δ. Είσοδος και παραμονή στην αίθουσα των συνεδριάσεων	834
ε. Τήρηση, επικύρωση και δημοσίευση των πρακτικών των συνεδριάσεων	834
4. Η ημερήσια διάταξη	836
I. Σύνταξη, διανομή και περιεχόμενο της ημερήσιας διάταξης	836
II. Σύνταξη και περιεχόμενο της ειδικής ημερήσιας διάταξης	837

Κεφάλαιο Δωδέκατο: Οι συζητήσεις στους διακομματικούς σχηματισμούς της Βουλής

A. Γενικοί κανόνες	839
1. Ο κανόνας: συζήτηση γίνεται μόνον επί των θεμάτων που περιλαμβάνονται στην ημερήσια διάταξη	839
I. Τα παρεμπιπτόντα ζητήματα	839
II. Τα προσωπικά ζητήματα	840
2. Ανακοινώσεις του Προέδρου της Βουλής στη Βουλή	841
3. Πρόσωπα που μπορούν να απευθυνθούν στη Βουλή από του βήματος της Ολομέλειας	842

Κεφάλαιο Δέκατο Τρίτο: Απαρτία, παρουσία στις ψηφοφορίες, τρόποι ψηφοφορίας, ισοψηφία

A. Παρατηρήσεις επί της ελληνικής συνταγματικής ιστορίας ως προς την απαρτία ως προϋπόθεση για τη έγκυρη λήψη απόφασης και την αυτοπρόσωπη παρουσία των μελών των νομοθετικών σωμάτων	843
B. Παρατηρήσεις συγκριτικού δικαίου επί της απαρτίας, της αυτοπρόσωπης παρουσίας των μελών των νομοθετικών σωμάτων και των τρόπων ψηφοφορίας	845
Γ. Γενικοί κανόνες του Συντάγματος και του Κανονισμού της Βουλής επί των αποφάσεων και των ψηφοφοριών	851
Δ. Τρόποι ψηφοφορίας	855
E. Διόρθωση ψήφου και διευκρίνιση ψήφου	862

Κεφάλαιο Δέκατο Τέταρτο: Η διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος. Ρυθμίσεις και πρακτική

A. Παρατηρήσεις συγκριτικού δικαίου	863
B. Η διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος του 1975	868
1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	868
2. Ο αριθμός των προτάσεων αναθεώρησης και ο χρόνος υποβολής τους	872
3. Το περιεχόμενο των προτάσεων αναθεώρησης	873
4. Συγκρότηση, σύνθεση, αριθμός και έργο των μελών των Επιτροπών αναθεώρησης του Συντάγματος	874
5. Η προθεσμία υποβολής της έκθεσης της Επιτροπής αναθεώρησης του Συντάγματος προς την Ολομέλεια της Βουλής	875

6. Συζήτηση επί της διαδικασίας στην Επιτροπή αναθεώρησης του Συντάγματος και στην Ολομέλεια της Βουλής.....	876
7. Χρόνοι ομιλίας και ιδιότητα των ομιλητών.....	876
8. Ομαδοποίηση των προτεινόμενων προς αναθεώρηση διατάξεων σε ενότητες και ψήφισή τους στην Επιτροπή και την Ολομέλεια.....	877
9. Οι μετέχοντες στην ψηφοφορία που ακολουθεί τη συζήτηση στην Επιτροπή και την Ολομέλεια και η αποτύπωση του αποτελέσματος της επί των κατ' ιδίαν διατάξεων.....	878
10. Ταυτόχρονη συζήτηση επί των διατάξεων που συγκροτούν τις κατατεθείσες προτάσεις αναθεώρησης στην Επιτροπή και την Ολομέλεια της Βουλής κατ' αμφότερα τα στάδια της αναθεώρησης και διαμόρφωση του κειμένου επί του οποίου λαμβάνει χώρα ψηφοφορία.....	880
11. Οι συμπληρωματικές προτάσεις αναθεώρησης και οι τροπολογίες που κατατίθενται στην Επιτροπή και την Ολομέλεια.....	882
12. Η νομική φύση της Έκθεσης της Επιτροπής αναθεώρησης του Συντάγματος.....	887
13. Η διαμόρφωση του κειμένου των διατάξεων που τίθενται σε ψήφιση στην Επιτροπή και την Ολομέλεια της Βουλής κατ' αμφότερα τα στάδια της διαδικασίας.....	888
14. Το ζήτημα της δεσμευτικότητας ή μη, για τη Βουλή του δεύτερου σταδίου της αναθεώρησης, του προσανατολισμού ή, άλλως, της κατεύθυνσης των διατάξεων που έτυχαν της έγκρισης της Ολομέλειας κατά το πρώτο στάδιο της αναθεώρησης.....	888

**Κεφάλαιο Δέκατο Πέμπτο: Η κατά το Σύνταγμα,
τον Κανονισμό της Βουλής και τον νόμο διαδικασία άσκησης δίωξης
εναντίον όσων διατελούν ή διατέλεσαν μέλη της Κυβέρνησης ή υφυ-
πουργοί για αδικήματα που τέλεσαν κατά την άσκηση
των καθηκόντων τους**

A. Εισαγωγικές επισημάνσεις.....	903
B. Τα πεδία αρμοδιότητας του νόμου και του Κανονισμού της Βουλής.....	905
Γ. Καινοτόμες ρυθμίσεις.....	908
1. Το γνωμοδοτικό συμβούλιο για τον έλεγχο της κατηγορίας.....	908
2. Η κατάσχεση των οικονομικών οφελών.....	910
Δ. Ποιος μπορεί να λαμβάνει γνώση των στοιχείων του φακέλου της δικογραφίας και των πρακτικών των συζητήσεων της Επιτροπής προκαταρκτικής εξέτασης.....	911

1. Η νομολογία όσον αφορά την παροχή στη Βουλή δικογραφίας η οποία ζητείται στο πλαίσιο διενέργειας προκαταρκτικής εξέτασης.....	913
Ε. Εγγυήσεις που περιβάλλουν τη διαδικασία η οποία ακολουθεί τη διατύπωση πρότασης για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά των προσώπων της παρ. 1 του άρθρου 86 του Συντάγματος	914
ΣΤ. Ζητήματα που ανακύπτουν στην πράξη	918
1. Η νομική βάση της πρότασης άσκησης δίωξης κατά το άρθρο 86 του Συντάγματος.....	918
2. Η διεύρυνση της προκαταρκτικής εξέτασης και της κατηγορίας, και το ζήτημα της ύπαρξης σχετικής αρμοδιότητας της Βουλής.....	919
3. Οι προϋποθέσεις περαιτέρω ανάθεσης της διεξαγωγής προκαταρκτικής εξέτασης σε επιτροπή που διενεργεί προκαταρκτική εξέταση	921
4. Η περίπτωση των συμμετόχων.....	922
5. Η απαγόρευση υποβολής νέας πρότασης δίωξης στηριζόμενης στα αυτά πραγματικά περιστατικά	923
6. Η δυνατότητα της Βουλής να ανακαλεί την απόφασή της για την άσκηση δίωξης, όπως και να αναστέλλει τη δίωξη, την προδικασία ή την κύρια διαδικασία	924
7. Το ζήτημα της θέσης ερωτήσεων από τον πρόεδρο ή τον προεδρεύοντα της Επιτροπής διενέργειας προκαταρκτικής εξέτασης.....	924
8. Ψηφοδέλτια και ψηφοδόχοι.....	925
9. Η εφαρμοστέα διαδικασία όταν στο πρόσωπο του Υπουργού συντρέχει και η ιδιότητα του Βουλευτή.....	926

Κεφάλαιο Δέκατο Έκτο: Οι υπηρεσίες και το προσωπικό της Βουλής

Α. Οι υπηρεσίες της Βουλής	929
1. Η βασική διάρθρωση των υπηρεσιών της Βουλής.....	929
2. Ο Γενικός Γραμματέας της Βουλής	930
3. Ο Ειδικός Γραμματέας της Βουλής	931
4. Ο Ειδικός Θεματικός Γραμματέας της Βουλής.....	931
5. Η Επιστημονική Υπηρεσία της Βουλής.....	931
I. Το Επιστημονικό Συμβούλιο της Βουλής	932
II. Ο Πρόεδρος του Επιστημονικού Συμβουλίου της Βουλής.....	933
III. Οι Διευθύνσεις Επιστημονικών Μελετών της Βουλής	935
IV. Η Διεύθυνση Επιστημονικής Εποπτείας.....	937
6. Οι Γενικές Διευθύνσεις της Βουλής	938
7. Το διοικητικό προσωπικό της Βουλής.....	938

Κεφάλαιο Δέκατο Έβδομο: Οι αρχαίες πολιτικές συνελεύσεις έναντι των σύγχρονων νομοθετικών σωμάτων

A. Διαφορές μεταξύ της Εκκλησίας του Δήμου και των σύγχρονων νομοθετικών σωμάτων	941
B. Συνοπτική παράθεση σημείων ομοιότητας μεταξύ της Εκκλησίας του Δήμου της αθηναϊκής δημοκρατίας και των νομοθετικών σωμάτων ιδίως του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος	944
Γ. Συνοπτική παράθεση διαφορών και ομοιοτήτων των συνελεύσεων του ρωμαϊκού πολιτεύματος και, ιδίως, του Κοινοβουλευτικού Πολιτεύματος	945

Επίμετρο: Το κοινοβούλιο ως ο κατ' εξοχήν εκπρόσωπος της λαϊκής κυριαρχίας σε πλαίσιο διττής περιστολής της εθνικής κυριαρχίας εκ της συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση και λόγω της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας

Εισαγωγικές παρατηρήσεις	947
1. Παράγοντες που αποδυναμώνουν τον ρόλο των νομοθετικών σωμάτων στη λειτουργία του πολιτεύματος	950
2. Η θεσμική περιστολή της εθνικής κυριαρχίας εκ της συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση	955
I. Από την οικονομική συνεργασία της Κοινής Αγοράς στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση της Συνθήκης του Μάαστριχτ και αυτών που ακολούθησαν	955
II. Κυβέρνηση και διακυβέρνηση στη διελκυστίνδα ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και κρατικής κυριαρχίας	961
III. Επαυξημένο Σύνταγμα και ενωσιακή τάξη κατ' αναφοράν προς την εθνική κυριαρχία	963
IV. Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, παγκοσμιοποίηση και αναγγελλόμενοι πρόσθετοι περιορισμοί της εθνικής κυριαρχίας	974
V. «Ευρωπαϊκή κυριαρχία» και εθνική κυριαρχία	976
VI. «Ευρωπαϊκή Δημοκρατία»	980
3. Η άτυπη περιστολή της εθνικής κυριαρχίας	983
Εν συμπεράσματι	987
Βιβλιογραφία στην ελληνική γλώσσα	991
Βιβλιογραφία σε ξένες γλώσσες	1020